

De 3 bouwfases en de 4 gezichten van de Weerter St. Martinustoren

door Jan Henkens

Ieder rechtgeaard Weertenaar is met reden trots op de fraaie laat-gotische hallenkerk, waarvan het priesterkoor en de drie voorste traveeën dateren uit 1456 en het overige deel uit 1500 en de daarop volgende jaren. Maar eveneens raakt hij onder de indruk van de imposante toren, breed en diep gefundeerd in het hart van Weert en steil oprijzend als de centrale figuur van stad en platteland, sterk het oog bekozend door de schilderachtige effecten, veroorzaakt door de afwisseling van lagen natuursteen en baksteen en door de tweevoudige haakse hoekberen.

In dit artikel zal nader worden ingegaan op deze toren, die in drie etappes is gebouwd; het benedenstuk dateert nl. uit 1528/1529 en dit gedeelte (30 m. hoog) was afgedekt met een kleine houten spits van 18 m. In de jaren tachtig van de vorige eeuw (in 1987 precies een eeuw geleden) werd hij opgetrokken tot meer dan 100 meter. De afbouw van 1960, noodzakelijk geworden na een stormramp van 1940, vormt de derde fase. Achtereenvolgens zal hier uitgebreid aandacht worden geschonken aan elk van deze drie bouwfases alsook aan de stormramp van 1940.

De toren van 1528/1529¹

Nadat de thans nog gaaf bewaarde laat-gotische hallenkerk met Rijnlandse (gewelven) en Maaslandse (hardstenen kapitelen) kenmerken was gebouwd, werd in 1528 begonnen met de bouw van de toren. Over het ontstaan van deze toren zijn de gegevens even schaars als die betreffende de kerk. Over het algemeen heeft men steeds aangenomen, dat de bouw van de benedentoren deel heeft uitgemaakt van de kerkbouw in 1500. Volgens de gemeenterekening van het jaar 1528/1529² echter moet hij opgericht zijn in het 2e kwart van de 16e eeuw. Wij lezen daarin immers: "Item hebben Johan Ghielken Soettens ende Thoen Pouwels, Dierck Deckers, Dierick Zeygers, Peter van Aecken, Johan de Hoerne ende Merten Beelen met honnen gesellen den alden kerckthoeren aff gebroecken ende hebben daeraen gewaerckt tsamen 316 dagen. Inhaft eenre zeelen hon gegeven des dachs ielicken 111 st., facit 47 gl 8 st." Wij zien hieruit dus, dat ook de oude kerk reeds van een toren was voorzien en dat deze rond het jaar 1528 werd afgebroken. Wij mogen dan ook aannemen, dat in diezelfde tijd een aanvang is gemaakt met de bouw van een nieuwe.

Evenals de bouwmeester van de kerk is ook de schepper van deze machtige en monumentale stadstoren onbekend.

Deze onderbouw van de Weerter toren is van Brabantse oorsprong; hij behoort nl. tot de Kempense gotiek. De gotische bouwstijl volgde niet overal hetzelfde schema. Hij vereenvoudigde of wijzigde het in verband met de plaatselijke tradities, de te bezigen grondstoffen en de bodemgesteldheid. Zo ontstonden regionale richtingen, o.a. de torenschool, die wordt aangeduid met de naam "de Kempische groep". Geografisch gezien omvatte het eigenlijke Kempenland ongeveer de driehoek Tilburg-Eindhoven-Turnhout, doch de Kempense gotiek bestreek een enigszins ruimer gebied. Het is een verzamelnaam voor tal van kerktorens, die gedurende de 2e helft van de 15e en de 1ste helft van de 16e eeuw werden gebouwd in het bovenomschreven gebied met naaste omgeving. In tegenstelling met de grote Brabantse gotiek, die kon beschikken over talrijke steengroeven, bediende de Kempense gotiek zich hoofdzakelijk van baksteen, die later tijdens de bloeiperiode werd afgewisseld met natuursteen. De z.g. speklagen, gevormd door de horizontale banden natuur- en baksteen, zijn dan ook een typisch kenmerk van deze bouwstijl. Een verder kenmerk is het ongecompliceerde vierkante grondplan, oorspronkelijk zonder

steunberen en later met overhoekse of haaks geplaatste steunberen. Bij verschillende torens vindt men bovendien in de bovenste geledingen reeksen van twee of drie galmgaten (o.a. in Nederweert). Als torenspits prefereerde deze richting een korte spits met een peervormige bekroning. Over het algemeen bereikte de spits slechts een kwart of op zijn meest een derde van de totale hoogte van de toren. In Weert bedroeg het onderstuk of metselwerk 30 meter terwijl de spits 18 meter hoog was. De bewering, dat men in de 15e eeuw deze toren hoger had willen bouwen, doch dat de vrees van de grafelijke familie voor spionage binnen de kasteelmuren vanaf de kerktoeren of dat het ontbreken van de nodige geldmiddelen een verdere verhoging hebben belet, mag men gerust naar het rijk der fabels verwijzen. Het was nl. niet altijd onmacht of gebrek aan geld dat de middeleeuwse bouwmeesters er toe bracht om bij het bereiken van een bepaalde hoogte de bouw stop te zetten. Zij hielden terdege rekening met de omgeving en met de proporties van het kerkgebouw, waarvan de toren slechts een onderdeel vormt. Ook vroeger gold evenzeer als thans de gebiedende eis, dat de toren een interessante en fraaie silhouetwerking dient te geven aan het stadsbeeld. En wat de spits betreft, deze heeft slechts tot taak een bekroning en afdekking te vormen van de toren, waarbij de hoogte nauwelijks een rol speelt. Voor het middeleeuwse stadje Weert paste deze breed oprijzende romp met een kort beëindigde spits volkomen in het stadsbeeld; was de toren hoger geweest, dan zou hij storend gewerkt hebben³.

Aanbouwsels tegen de toren

In later eeuwen zijn er twee bouwwerken tegen de toren aan opgetrokken. In 1652 werd bij een privilegebrief van Magdalena van Egmond, prinses van Chimay en Vrouwe van Weert aan Jan Wagemans in Weert verlof verleend tot het bouwen van

De St. Martinustoren vóór de verhoging van 1887-1889. De gebouwtjes tegen de toren aan -links een woonhuis van 1652 en rechts de stadsvleeshal van 1829- werden in 1882 gesloopt. Geheel links pand „Het Anker” en rechts café „Het Bruine Paard”. Op de achtergrond het oude pand van pensionaat St. Louis.

een woonhuis tegen de toren aan, links van de ingang⁴. Rond 1824 bouwde de gemeente rechts van de ingang een stadsvleeshal. De architectonische schoonheid van de toren werd door deze beide bouwsels echt niet bevorderd. Op den duur zagen ook het kerkbestuur (dat in de loop der eeuwen eigenaar was geworden van het winkel-woonhuisje tegen de toren aan) alsook het gemeentebestuur deze aantasting van de architectuur van kerk met toren in en in juni 1882 sloten beiden een overeenkomst tot sloop van deze aanbouwsels "opdat zoowel het kerkgebouw als de toren, die zich alsdan vanaf den beganen grond in hunne volle hoogte en kunstmatigen bouwtrant aan het oog zullen voordoen een fraaiër aanzien zullen krijgen"⁵. Het terrein, waarop de gebouwtjes gestaan hadden, werd in 1883 door een fraai ijzeren hekwerk afgesloten van het marktplein. Dit hekwerk vormde tevens de grens tussen de gemeentegrond en het terrein van de kerk.

De verhoging van de toren in de jaren '80 van de vorige eeuw⁶

Was de totale hoogte van de Weertse toren uit de 16e eeuw slechts 48 meter, in de jaren 1887-1889 werd hij verder opgetrokken. Deze verhoging was steeds een voorname punt voor de Weertse kerk geweest. Dit was enigszins begrijpelijk wanneer men bedenkt, dat het stadje, dat zo lange tijd had gesluimerd, begon te ontwaken en zich begon te ontplooiën buiten de wallen. Het isolement, dat zo lange tijd de ontwikkeling had geremd, was opgeheven door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart in 1825, de spoorlijn Antwerpen-Weert-Mönchengladbach in 1879 en door de verharding van de verbindingswegen met Roermond en Eindhoven in 1844 en 1853. Met deze groei van het stadje steeg ook het zelfbewustzijn van de burgers en als vanzelfsprekend richtte deze vernieuwings- en verfraaiingsdrang zich allereerst op het centrum van de stad, de kerk en de toren. Het resultaat werd de meer dan 100 meter hoge "Lange Jan" van architect Kayser uit Venlo en Mgr. Rutten, deken van Maas-tricht, bekend om zijn kunstzin en daarom de voornaamste adviseur van het toenmalige kerkbestuur van de Weertse St. Martinus. Het verloop van deze bouw is tot in details beschreven door deken J.G. Custers in een kroniekboek van de parochie. Dit verslag bevat zoveel interessante bijzonderheden over deze bouw, over de samenwerking maar ook over het verschil van inzicht tussen Custers, Kayser en Rutten en vooral ook over de zorgen en angsten van deken Custers tijdens de uitvoering der werkzaamheden, dat wij dit eenvoudig geschreven en onopgesmukte relaas hier in zijn geheel overnemen.

Zijn kroniek over de afbouw van de Weertse toren heeft Custers ingedeeld in 3 hoofdstukken: eerst de verhoging van het metselwerk met 20 meter in 1887, vervolgens de verhoging van de houten spits tot 40 meter en tenslotte de plaatsing van een kruis van 17.80 meter op deze spits.

De Lange Jan zoals hij in de jaren 1887-1889 gebouwd werd.

Verhooging van de Toren. Metselwerk 1887

"Hoe kwam ik aan het gedacht? Kaiser en Rutten hadden mij gesproken met lof van de profils. Ik weet niet, zei Rutten, hoe die man in 1500 (bedoeld is de bouwmeester van de toren in 1528/1529) aan die schoone vormen is gekomen. Ik zag niet veel schoons eraan. Op zekere dag zei mij Hafmans, Directeur van Roermonds College: Gij moet den toren opbouwen. Dat hebben sedert 400 jaren alle Weertenaaren gewenscht. Dat kost niet veel. Dat woord bracht mij aan het mijmeren en het cijferen: mij docht zowat 7500 gl. metselwerk: item 7500 fl. spits. Dat zei ik later eens bij toeval aan Kaiser, die mij gelijk gaf. Ik zal eens een plan maken, zei hij. Ik zeg: ja, maar op Uw rekening.

Het metselwerk, 17 meter hoog, was begroot op fl. 10.000,- maar buiten mijn weten hebben Lempens (de Weerter aannemer van het metselwerk) en Kaiser drie meter bijgevoegd, dus 20 meter en kostte daarom zowat fl. 14.000,-. De Savonniere (een speciale natuursteen) wegens vracht 17 gl. per cub. meter per spoor, baarde mij veel zorg. Ik schreef naar Antwerpen, Brussel, Roermond etc. maar tevergeefs. Toen riep ik onze schipper Kampers en zei: haal mij 75 meter Savonniere in Bar Le Duc, ik geef U 1000 fr. Ik kan niet, zei hij, maar een vriend schipper in Luik zal het doen voor 1150 fr. zei hij na zijn terugkomst. Hij vertrok, maar voor de kanalen van Frankrijk was zijn schip te breed. Ik hoorde niets meer, schreef naar den koopman Henri Brasseur in Bar Le Duc, die antwoordde: je cherche moi-même un vaisseau. Ik werd zeer ongerust, want alles was gereed om te bouwen en de steen moest nog bewerkt worden. Het was reeds April. Eindelijk op 27 April kwam hij mij zeggen: Het schip is hier. Henri Brasseur had 103 cub. meter gezonden voor 1400 fr. vracht, 25 voor zijn rekening. Hij gaf er mij later 3 cadeau: met het oog op de te vernieuwen vensters kocht ik bij tot 97 meters (zes kocht Jos Lempens). De vracht kostte mij nu maar ± 10 fr. in plaats van 17 gulden per cubiek meter. Daarop profiteerde ik 2500 fr. De steenen kostten 36 fr. op de plaats. Het ophalen der (4 of 5000 kilo) zware steenen uit het schip met een dun koordje gaf mij gedurende 8 dagen schrik en angst. Viel een steen, dan waren steenen en schip naar de maan en kon ik alles betalen en niet bouwen. De brikken 35000 kocht ik in Reckheim à 15 fr. de 1000, maar die schurk vroeg later meer 16 fr. en leverde ook nog veel bleeke. De kalk kocht ik meestal in Luik à 75 fr. de wagon.

Door tusschenkomst van Kaiser liet mij de aannemer Koppens van Venlo eene nieuw rondgaande ketting zoo genaamde Jacobs ladder maken, die ik huurde à 120 fl. (dat was meer dan zij kostte). Daardoor konden wij boven aan 6,7 of 8 metselaars kalk en brikken leveren. Gelukkig! Met de gewoone middelen waren wij in één zomer niet klaar gekomen. Daarenbuiten was de zomer zeer droog. De boeren verlangden regen: velen zeiden: de deken bidt voor droog weer. Toen in de zomer 1889 bij het bouwen van de spits weer zeer droog was, meenden zij zeker, dat ik de schuld ervan was. Men moest den deken met den toren verjagen, zeiden zij.

Jean Lempens, de oudste der 3 broers, beste mensch, bestierde de werkzaamheden. Alles ging zeer goed. Vier man stonden boven te draaien aan de Jacobs ladder, ± 80 bakken met brik en kalk klommen bestendig op en af. Ieder bak bleef bijna een kwartier op reis.

Eens hadden wij bijna een schrikkelijk ongeluk. De 3 of 4 werklui onder gingen smorgens 8 uur naar buiten om de brikken nat te maken. Zij vergaten aan het koordje te trekken dat boven deed schellen. De lui bleven draaien en ziet een ledige bak die afkwam bleef gespannen tegen de wals of cylinder en het zware machine, van beide kanten met enorme steenen geladen, ging naar boven tot halfweg den toren, toen zij het merkten. Het is onbegrijpelijk, dat die enorme ballast van steenen van beide kanten bij toeval juist even zwaar zijnde, niet gevallen zijn. Ik liep erheen, schrikte geweldig, waarschuwde de lui in de kerk dat er iets vallen zou, een groot geraas zou komen, maar geen ongeluk kon gebeuren. Zij moesten dus niet

schrikken. Ik ging zacht naar de sacristie maar liep als een wind buitenom weer naar het portaal... en zie... men had langzaam teruggedraaid... en alles Gode zij dank was weer op zijn plaats.

Een tweede ongeval kwam een paar weken later. De stelling boven (zij was binnen den toren) waarop kalk, brikken, ± 14 werklui en vooral het enorme draaimachine der Jacobs ladder, zakte opeens een halven meter... allen schrikten en namen de vlucht... ik beval de stelling zóó te versterken, dat een ongeluk onmogelijk werd. De helft van het metselwerk werd ingevoegd bij het opbouwen, maar omdat het in de winter toch zou uitvriezen liet ik het overige eerst invoegen in 1890. Op het einde van oktober 1887 was het metselwerk klaar (men was begonnen op 8 mei). De vier pinakels (9 meter hoog) met cement (gelukkig) gebouwd, waren nog omgeven de 2 boven de kerk ieder met twee stellingen; de derde de bovenste stelling was zaterdagavond vóór den laatsen zondag van oktober met veel moeiten afgebroken. Ik was erbij; toen het duister werd, verzocht ik nog gelukkig tusschen de twee torentjes boven de kerk te plaatsen de ijzeren stang onder den deksteen der ballustrade om die torentjes evenals de andere te verbinden. Dat gebeurde en gelukkig... want den volgende zondag kwam EEN STORM zoo verschrikkelijk als er ooit een was. Na de hoogmis en 11 uren mis joegen de menschen om op straat; eenigen kregen een ongeluk en moesten naar huis gedragen worden. De planken van gemelde stellingen om de pinakels werden met geweld losgerukt en joegen op de Korenmarkt op de daken der bijstaande huizen en eenigen over die huizen in den tuin van den organist Schaeken (kerkhuis). Ik ging naar de 11 uren mis, verzocht de menschen te bidden en zei dat als de storm aanhield er geen vespers of lof zou zijn. Wegens het gehuil van den wind kon ik het op het koor niet uithouden van schrik. Ik ging in de sacristie met uitgestrekte armen bidden. De pinacles vers gebouwd konden ieder oogenblik vallen en veele menschen dooden. De uiterst gebrekkige vensters konden ieder oogenblik inwaaien... ik voelde mijne verantwoordelijkheid... het optrekken der toren was ja niet noodzakelijk geweest. Ook zei ik herhaaldelijk: had ik toch niet begonnen! Ik was buiten mij zelve maar ook gelukkig toen eindelijk de menschen uit de kerk waren. Vespers waren er niet. Te zes uren moest de Pater de laatste preek der novene houden... de wind was nog hevig ofschoon verminderd. Wij durfden de kerkdeur niet openen... veele menschen stonden ervoor... een tiental meisjes kwamen mij op de pastorie preek vragen... wij gaven toe... gelukkig liep alles af. De kosten van het metselwerk waren door architect Kaiser geschat op ± 10.000 gld. maar buiten mij om bracht men het bijgevoegd metselwerk van 17 op 20 meter - het kostte ongeveer 14000 gld.

De torenspits 1889 begin 15 april

Dat werk kostte mij veel zorg en schrik. Dank zij aan het gebed vooral der Brigittinessen en anderen is alles goed zonder enig ongeluk afgeloopen. De Eerw. Abdis zei mij: Wees gerust; wij bidden dat het werk goed moge uitvallen, zonder ongelukken en moge betaald worden. Gode zij dank, dat drievoudige gebed is thans (1891) verhoord.

Kaiser had eerst geteekend eene gewone spits met eene ijzeren ballustrade boven aan rondom de spits. Mijn vriend Rutten vond het te monotoon en verzocht mij een jaar te wachten ten einde eene betere kon gevonden worden. Na enige maanden boden zij mij aan (Rutten en Kaiser) het plan der thans bestaande. Dat beviel mij zeer. Zij is geheel volgens stijl, zei Rutten; de vormen zijn ontleend niet aan kerktorens maar aan torentjes van kastelen en stadhuizen... van die tijd. In oude boeken zijn ze met de loupe gevonden.

HOUT. Kaiser en Rutten rieden mij aan NOORDSCHE dennen, dat is bijna zo goed als eiken zeiden zij. Maar al mijn parochianen en kerkmeesters yezetten er zich tegen. In den zomer 88 hield ik in mijn zaal de aanbesteding met dubbelen in-

schrijving (hoeveel voor eiken hoeveel voor dennen). Er waren 12 inschrijvers; de vijf hoogsten vroegen ± 13000 gld. Op één na de laagste (Adriaens molenmeester Weert) vroeg 8888 voor dennenhour, 9999 voor eiken. Kampers de laagste (Gelukkig een deftig en eerlijk Weertenaar) schreef 9440 voor eiken (zonder kruis) en 1200 gld minder voor dennen. Drie weken vroeger had ik hem verzocht ook in te schrijven. De kerkmeesters, die ik er bij geroepen had, gunden het hem zeer gaarne maar stelden tot voorwaarde: het eikenhout moet ongelooïd, dat is in den winter gekapt zijn. Zulk hout is oneindig beter. Kampers en Mertens timmerman meede-aannemer reisden overal rond om het hout te vinden en na veel moeite kochten zij het in de bossen van Mej. de Gravin Villain te Leuth en lieten het daar in de winter zagen. Al de zware stukken zijn dan ook ongelooïd.

In den zomer 1888 18 juni had ik het groot genoegen den beroemden Dr. Schaepman met zijn vriend onsen representant Clercx van Blerick hier te hebben. In den zaal van het College hield hij ten gunste van den toren een heerlijke lezing over politiek. Ik kreeg ± 150 gld. Van Roermond kwamen de kanunnik Hoefnagels, grootvicaris Mgr. Rutten, deken van Maastricht, Everts, directeur van Rolduc, Mevr. Michiels enz...

Het hout werd voorbereid aan het huis van Mertens buiten de brug digt bij Hushoven.

Jean Kampers zoon van den aannemer en Mertens meede-aannemer leidden de werkzaamheden. Zij hadden slechts bij zich den geheele zomer 3 knechts, waarvan de voornaamste was Jean Koppen, die met Jean Kampers al de gevaren trotseerde. De aannemers hadden het leien-dekken aangeboden aan onze twee broers Peer en Bert Koppens, maar zij waren te oud (7 of 68 jaar). Zij wilden niet. Het werd verricht door een leiendekker uit Helden met zijne twee flinke zonen. Ik schrikte als ik hen over een smal plankje langs den tooren zag loopen; ik bood hun aan dagelijks 30 centen als zij zich wilden vastbinden - dat was bijna niet doenlijk maar het hielp toch veel, want de twee zonen lieten vader niet naar boven koomen als hij teveel gedronken had, wat nogal voorkwam. Toen in Augustus of September het dekken moest onderbroken worden, ging de vader werken op een huis te Swalmen, viel af en brak een been. Hij genas en kwam per spoor en dan op twee krukken den tooren bezien. Savonds echter moest men hem per rijtuig aan het station brengen.

Het werk liep voorspoedig en gunstig af onder zeer goed weer, maar het KRUIS. Het kruis was mijn kruis. Het werd mij aangeboden door de familie Waelbers van Weert, vooral door Betje en haar broer Pastoor te Keer en hun halfbroer Heinrich Waelbers kunstsmit te Crefeld, die het zou maken. Toen echter bij het faillissement van notaris Clercx Betje 1800 gld en de pastoor 700 gld verloren, wilde ik de nog overige helft (± 4 à 500 gld) van hen niet meer hebben. Heinrich Waelbers is een waar kunstenaar; hij had de beelden van Keyser Wilhelm en van den Paus Leo XIII in ijzer uitgeslagen. Dit werk werd door iedereen bewonderd. Hij maakte volgens plan Kaiser uit Zweedsch ijzer, dat zwaar buigzaam en onbreekbaar is (zegt men). Toen het klaar was stelde hij het op te Crefeld. Het bestond uit a) onderdeel tot boven den 2e appel b) stam met bovendeel c) 8 zware latten die de peer vormen, opschieten en de stam van het kruis omvatten. Die peer is juist 2 meter 40 cm. breed. Het kruis hoog 17.80 m., waarvan ± 1½ meter maar de toren ingaat. Om het op te rigten te Crefeld op de grond, zei hij, moest hij een steiger maken van 100 mark. Ik dacht hoe zal men het dan op het punt van de tooren kunnen oprigten? Toen ik het te Crefeld boven de huizen zag uitsteken verschrok ik en dacht in mijn eigen: dat laat ik niet plaats. Het woog 2800 kilo's en wegens aangebrachte versterking meer dan 3000 kilo's. Toen het aankwam liet ik het plaatsen bij de broers De Groot, smederij tegenover de kerk. Ik zond aan vriend Rutten het plan en schreef dat ik het niet durfde te laten plaatsen; hij was het met mij eens en schreef: de peer en 1 meter boven te laten wegvallen. Ik verzocht den architect Kaiser om hier te komen en het zoo in te

korten. Hij kwam met Waelbers (de maker) en beiden beproefden het uitersten om mij over te halen en het zoo te laten. Ik zei, dat ik nooit geen rust meer zou hebben in Weert en ik liever mijn demissie zou geven. Ik beriep mij op Mgr. Rutten, leermeester van Kaiser. Daarom ging Kaiser onmiddellijk naar Maastricht, haalde Rutten over en toen deze den volgenden dag bij mij kwam te Roermond in het kapittel, zei hij mij: ik had de constructie niet begrepen: het is sterk, laat het maar plaatsen. Ik aarzelde en besloot van het dunste bovendeel van de stam 1½ meter te laten wegnemen om das Schwenken te beletten. Ik verzocht Waelbers dit te komen doen, maar hij schreef aan Kaiser, die hem antwoorde: niet toegeven. Waelbers kwam, fopte mij, zeggende: dat kan niet, dan wordt het nooit meer regt maar laat dat dun bovendeel versterken. De Groot deed dit en zoo werd het geplaatst. Toen Kaiser kwam zei hij: nu hebt gij het gansch bedorven; als het kruis breekt, breekt het onder 1 meter boven den appel. Daarop liet ik nog het geheele onderdeel van de stam met 4 stevigen ijzeren platen of latten omkleeden. Dat was geen klein werk daarboven. Gelukkig, dat Jean Kampers, nu schipper, vroeger drie jaren smid was geweest. Wel 14 dagen werkte Jean met zijn knecht Jean Koppen aan dat versterken. Dagelijks klom ieder van hen 6 of 8 maal op en af over den onderappel, die juist 1 meter doorsnee heeft. Het was niet om aan te zien. Geheel Weert keek ernaar.

Het plaatsen van het kruis 3 september

Hoe men dat enorme kruis heeft kunnen plaatsen, is mij nog een geheim. Men moest vooreerst op het punt van den toren een zeer sterke stellagie bouwen, 2. daarop een tjalk (dieper en hooger dan het kruis ± 25 meter) oprigten. Men moest daarop twee boomen met ijzeren ringen op elkaar smeden. Die tjalk moest sterk en dik genoeg zijn om den last van het kruis te dragen, 3. dien tjalk moest men recht houden. Dat was mij onbegrijpelijk. Op den grond doet men dit met vier lange touwen, die men aan boomen of huizen vastmaakt. Maar daarboven in de lucht 110 meter hoog? Onze twee lui die nooit geen tooren gebouwd hadden, staken daarom vier lange (8 of 9 meter) houten uit de stellagie naar de vier werelhoeken. Over de uiteinden dier vier houten brachten zij de vier touwen aan den top van den tjalk gebonden en dan weer onder die houten naar den tooren in om ze stevig te binden. Het ophalen was uiterst gevaarlijk. Smorgens 3 september om 7 uur begon men er aan. Eene dubbele touw (230 meter lang) kwam van den catarol aan het toppunt van den tjalk bevestigd naar onder. Men maakte het zware onderdeel van het kruis daaraan vast. Men moet het eerst trekken tot over het staketsel (door de deur gong het niet in). De touwen mochten niet tegen malkaar komen en daarom mocht het kruis niet draaien. Met twee koorden hield men het vast. Om het van de muur en van de leien af te houden, stak men een lang hout met een rol uit voor de hoofdtouw. Dat hout plaatste men telkens hooger. Men ging voorzichtig en zeer langzaam vooruit. Des middags (van 7 uur) was men gekomen omtrent aan de spits. Toen kwamen de beide aannemers de oude Kampers en Mertens bij mij. Zij waren vol schrik. Kampers zei mij: het kruis kan vallen, 2 of 3000 gld schade doen aan de de kerk: gij moet mij ontslaan van schadevergoeding; ik riskeer, zei hij, het leven van mijn zoon, gij moet ook wat doen, Daardoor werd ik nog veel banger als ik was. Des avonds liet men het rusten op den koepel... De volgende dag juist 8 uur liet men het eindelijk zakken in den koningsstijl. Daarna plaatste men de 8 latten van de peer en eindelijk met veel moeite en gevaar daartusschen de stam van het kruis. Toen Jean Kampers de haan op zijn pin zette hoorde men overal de jongens kraaien. Gode zij dank. Aan de gedane H.H. Missen en het gebed der religieusen en vele anderen schrijft iedereen in de stad toe, dat bij zulk monsterwerk geen enkel ongeluk plaats had. Enige weken later had ik nog een bange nacht. De haan draaide niet: men had zijn pin geverfd. Kaiser hier komende, zei: dat is gevaarlijk; daardoor is mij in St. Pieter het kruis

omgeslagen. Ik verzocht dadelijk Mertens om het te veranderen. Hij zei, dat kan nu niet... later met bliksemafleider.

Juist in die nacht kwam een hevige storm. Wel tien maal ging ik uit en in bed, smeekte en bad St. Joseph enz. Des morgens was de haan gedraaid. Bij het plaatsen van den bliksemafleider zei mij Jean Kampers, dat als hij boven op was, het kruis nog eene beweging van 80 cm had. Dat maakte mij ongerust. Ik herinnerde mij, dat de hevige stormen uit het Zuid-Westen komen en daarom liet ik een trekker, een ijzeren stang (\pm 15 meter) aan dien kant vastmaken aan het toppunt van het kruis en lager aan den buitenkant van de peer 1 meter 20 af van de stam van het kruis. Dat belet het zwenken en wordt door iedereen beschouwd als den bliksemafleider, die er mee verbonden is. Dat gaf mij eindelijk veel gerustheid".

Tot zover het uitvoerig relaas van deken Custers.

De totale kosten van de opbouw van de toren en van de daaraan voorafgaande restauratiewerkzaamheden aan de kerk bedroegen ongeveer fl. 70.000,-. Voor de restauratiekosten droeg de provincie bij voor een bedrag van fl. 4.000,- en voor de opbouw van de toren fl. 6000,- terwijl de gemeente een subsidie had verleend van fl. 1500,-. De overige kosten werden bestreden uit vrijwillige bijdragen van de Weerter bevolking. In de zomer van 1888 had men zelfs het voorrecht gehad om de beroemde staatsman Dr. Schaepman, politiek leider van de katholieken, in Weert een lezing over politiek te horen houden ten gunste van de torenopbouw.

Dat de zorgen van deken Custers omtrent de zwaarte van het kruis niet ongegrond waren, bleek enkele jaren later. Vanwege het dreigend instortingsgevaar bij stormen moest in 1906 op dringend advies van de rijksarchitect Dr. P.J. Cuypers uit Roermond dit kruis met ongeveer 7 meter worden ingekort en moest ook het gewicht belangrijk worden verminderd door het verwijderen van verschillende ornamenten. Toch behield het geheel nog een hoogte van ongeveer 97 meter.

Wanneer men deze 19e eeuwse neogotische toren vergelijkt met die van de 16e eeuw, moet men zeker bewondering hebben voor de verdienstelijke wijze, waarop het nieuwe metselwerk was aangepast aan het bestaande, maar de kale houten spits gaf aan het geheel toch een zeer onbevredigend aspect. Er was een té grote tegenstelling tussen de vrij sterk versierde gemetselde romp en de saaie uitgerekte spits, die eigenlijk toch de bekroning diende te zijn. "Een gedetailleerde en zelfs vrij sterk gedetailleerde romp verdraagt geen effen, rechte, gladde spits; de architectonische vormen worden erdoor verdrukt en de monumentaliteit gaat eronder teloor"⁸. Deze spits had het oog niets anders te bieden dan zijn hoogte en hierdoor werd hij als "De Lange Jan" de trots van de Weerter bevolking.

Die trots en die blijdschap spreken ook uit de vele gedichten, die in het weekblad "Het Kanton Weert" werden gewijd aan de nieuwe toren en waarvan wij er hier één overnemen:⁹

"Weerter toren
Laag te voren,
Steigert thans;
En vierhonderd
Jaar bewonderd
Prijkt hij dra in vollen glans.

En dan bengelen,
en dan klengelen,
heen en weer
St. Maartens klokken,
opgetrokken
Luider klinkend dan weleer.

Tot genugten
der gehuchten
onder Weert,
met drie kerken
drie pronkwerken
door een toren geflankeerd.

Nabuur-toren
hoog te voren
nabij Weert,
Die St. Marten
durfde tarten
wordt door hem nu geklipseerd.

En zoo brachten
nageslachten
het tot stand,
dat de toren
laag te voren
werd zoo hoog als een van 't land.

Dit betrachten
en volbrachten
wonderschoon,
Weerter deken
met de leken
als een parel aan 's Graven kroon."

P.S.S. Abbé.

Overdracht van de toren door de gemeente aan het kerkbestuur

In vorige eeuwen was het eigendomsrecht van kerk, toren en klokken als volgt geregeld: de beide tiendheffers nl. het Kapittel van St. Servaas in Maastricht en de Graven van Horn hadden de zorg voor het schip of de schepen van de kerk; de pastoor en de "kerkfabriek" hadden te zorgen voor de drie priesterkoren en de gemeente had tot taak de kerktoren met het uurwerk en de klokken te onderhouden. Dit laatste was zo geregeld omdat een toren zowel een kerkelijke als een burgerlijke taak vervulde.

Op verzoek van het kerkbestuur werd bij raadsbesluit van 16 maart 1933 de toren overgedragen aan het kerkbestuur met uitzondering evenwel van het uurwerk. In feite heeft het kerkbestuur dus in de jaren 1887-1889, toen een nieuwe torenspits werd gebouwd, de kosten betaald van de verhoging van een toren, die eigendom was van de gemeente. Daar staat tegenover, dat de overdracht in 1933 om niet geschiedde.

De stormramp van november 1940

Wat het oorlogsgeweld van mei 1940 niet klaar kreeg lukte in november van dat jaar wel aan het natuurgeweld. In de vroege morgen van 14 november rukte een zware zuidwesterstorm de 40 meter hoge houten spits van zijn voetstuk. Met donderend geraas stortte deze neer op de Korenmarkt en maakte hotel de Vesper tot een ruïne.

In zijn val nam hij ook nog een van de stenen hoekpinakels mee. De wijzerplaat, die eveneens vernield was, duidde de precieze tijd van de ramp aan nl. 12 minuten voor zes. Het gieren en het loeien van de wind maakten zo'n angstaanjagend geluid, dat niet eens alle bewoners van de omgeving de smak van het neerkomen hadden gehoord. Te zamen met de politie rukte ook de z.g. Opbouwdienst, een hulpverleningsinstituut van voormalige militairen, uit om de eerste hulp te bieden. Gelukkig waren er geen doden of gewonden te betreuren; alleen lag in hotel de Vesper een gast geklemd onder een balk, die juist over zijn bed was gevallen. Ook achter in de zijbeuk van de kerk was een grote ravage aangericht, daar de toren gedeeltelijk door het dak was gevallen. Deze schade kon vrij spoedig hersteld worden, terwijl in september 1941 ook de wijzerplaten weer werden aangebracht zodat de burgerij weer de juiste tijd kon aflezen. Zwaar werd deze ramp gevoeld door de Weertenaren, ofschoon uit kunsthistorisch oogpunt nauwelijks van een ramp gesproken kon worden.

De spits van de Lange Jan neergekomen op hotel De Vesper.

De heropbouw van de torenspits

Ofschoon vrij spoedig na 1940 het vaste verlangen groeide om de toren te herbouwen, verhinderden de tijdsomstandigheden (na de oorlog waren er bovendien in het hele land vele andere problemen zoals de nieuwbouw en de herbouw van woningen) evenwel een spoedige realisering van dit plan. Het povere begin was een collecte-busje in de spreekkamer van deken M. Souren met het opschrift: "Zal Weert zijn toren opbouwen?". Het werd 1951 eer dit voornemen concrete vormen ging aannemen. Het kerkbestuur was op de gelukkige gedachte gekomen om door middel van een prijsvraag aan de ontwerpers een zo groot mogelijke vrijheid te laten bij het projecteren van een nieuwe torenbekroning. De uitslag van deze prijsvraag werd met spanning tegemoet gezien; immers de laatste bouwkundige prijsvragen hadden slechts dubieuze resultaten opgeleverd. Bovendien was volgens de jury in haar eindrapport de opgave voor de deelnemers verre van gemakkelijk. Het was immers een zeer delicate zaak om voor de bestaande toren, die het uitgesproken karakter van een monument bezat en zoveel herinneringen opriep aan andere nog bestaande torens, een beëindiging te ontwerpen. De nieuwe bekroning diende zowel een religieus als een profaan karakter te bezitten daar het immers een godsdienstig monument én een bouwwerk ter verlevendiging van het stadsbeeld betrof¹¹. Toch was het resultaat van de Weertse prijsvraag zeer bevredigend; vanuit de kringen van de architectuur klonk zelfs de uitroep: "Van Weert begint de victorie"¹².

De prijsvraag werd uitgeschreven via het Katholiek Bouwblad van 12 mei 1951. De jury bestond uit de volgende 7 hoogleraren en architecten:

Dr. P.S. Evertz, Leraar aan het Klein-Seminarie "Rolduc" te Kerkrade;

Ir. J. Froger, Hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft;

Ir. M. Granpré Molière, Hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft;

Rector H. van Helvoort, pr., Bouwkundig Inspecteur van 't bisdom den Bosch, te 's-Hertogenbosch;

Jhr. Dr. E.O.M. van Nispen tot Sevenaar, Directeur van het Rijksbureau van Monumentenzorg te 's Gravenhage;

Dr. J.M. Timmers, Hoogleraar aan de Keizer Karel-Universiteit te Nijmegen;

Ir. H. Thunnissen, architect te 's Gravenhage.

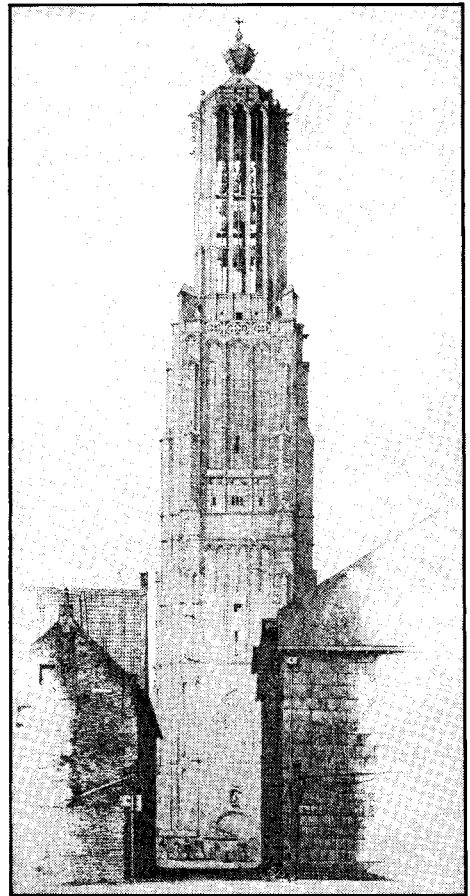
Zoals reeds gezegd werd deze prijsvraag een groot succes zowel wat betreft de kwaliteit als de kwantiteit van de inzendingen. Uit 40 inzendingen moest de uiterst capabele jury haar keuze doen. In haar eindverslag merkte zij o.a. op:¹³ "Op zeer verschillende wijze hebben de inzenders getracht het gestelde doel te bereiken. Sommigen maakten een hoge torenbekroning. Nu is wel waar, dat de toren niet beslist

De Weertse toren na de stormramp van 1940. Duidelijk is te zien, dat ook één van de hoekpinakels is verdwenen.

vraagt om een hoge spits, maar daar staat tegenover dat de toren ook moet worden gezien als een monument voor de gemeente en niet alleen als een vervolmaking van een kerkgebouw. Weert is een gemeente, die zich snel ontwikkelt van kleine tot middelbare stad en de uitgestrektheid van de vrij lage bebouwing neemt nog steeds toe. Een grotere hoogte dan vereist is tot het aanliggende kerkgebouw is dan ook zeer goed te verdedigen. Wel dient in ieder geval als een voorwaarde te worden gesteld, dat de afgebouwde toren een grote waardigheid zal bezitten en dat de materialen, waaruit de beëindiging wordt opgetrokken, en de vormen van het nieuwe gedeelte passen bij de bestaande onderbouw. Bij sommige projecten moest worden geconstateerd, dat de ontwerpers dit niet begrepen hebben. Een monument als dit moet met eerbied behandeld worden, wil niet het gevaar dreigen van mishandeling”.

De eerste prijs werd behaald door architect Th. G. Verlaan te Berkum met het ontwerp ingezonden onder het motto "Capa Sancti Martini". "In dit project herkent men een stijl, die gebaseerd en geïnspireerd is op de gotiek. Het is echter geen slaafse imitatie van de gotiek geworden, doch aan de afbouw is een eigentijds stempel gegeven zonder nochtans in conflict te komen met de gotische onderbouw. De jury oordeelde als volgt: "Dit project is zeer gaaf en evenwichtig. Op de bestaande onderbouw, die ontwerper meende te moeten onderwerpen aan een restauratie, werd een hoge lantaarn gezet, waarvan de grondvorm achtkantig is met een ongelijkzijdige basis. De plattegrond ervan is verkregen door van een vierkant de hoeken af te schuiven. De overgangen van de onderbouw naar de lantaarn worden verrijkt door de plaatsing van kleine conterforts, waardoor tevens de silhouetwerking, vooral overhoeks, wordt verbeterd. De silhouetwerking is voortreffelijk. De detaillering is in alle onderdelen verzorgd en uiterst beschaafd. De details getuigen van de fantasie van de ontwerper en van zijn vermogen om een architectuuronderdeel, dat in opzet goed is, ook bij uitwerking te vervolmaken. De opbouw toont een hoge lantaarn en de visuele indruk wordt gegeven, dat de toren veel hoger is geworden. In feite bleef de ontwerper beneden de maat, die verschillende andere inzenders aan de bekroning gaven, terwijl hun ontwerpen een lagere torenhoogte suggereerden. De jury acht de hier gegeven maat volkomen aanvaardbaar. Een bedenking heeft de jury tegen de wijze, waarop het bovenste deel van de lantaarn is behandeld. De overgang van de lantaarn naar de bekronende muts is te abrupt; ook om technische rede-

Het ontwerp van architect Verlaan, dat met de eerste prijs werd bekroond.

nen is het gewenst een bredere stenen band aan te brengen, waardoor de koppeling wordt verbeterd. De jury heeft ook waardering voor de wijze, waarop de inzender de bestaande onderbouw heeft verbeterd door het dicht metselen van de raamopeningen en het verfijnen van het muurvlak door het aanbrengen van traceringen. Wel zullen de kosten daardoor worden verhoogd, maar de winst in aesthetisch opzicht is zeer groot.”

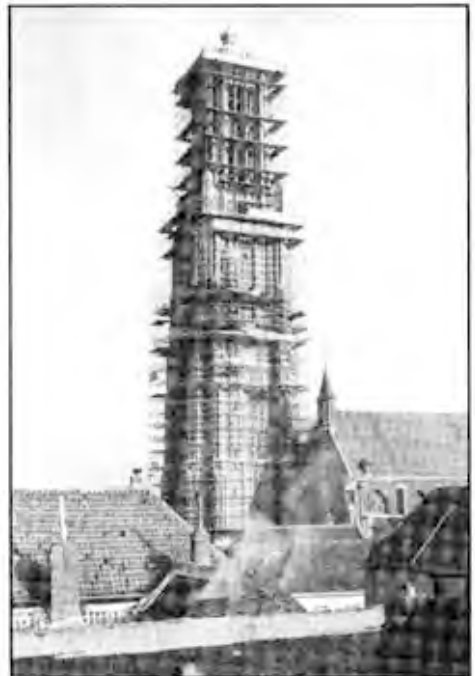
Inmiddels was er op 16 januari 1952 een torencomité geïnstalleerd van ruim 40 personen met als dagelijks bestuur: A. Hermans, voorzitter, Math. Meewis, vicevoorzitter, J. van der Velden, secretaris, H. Mathijssen jr., 2e secretaris, J. Nijsten, penningmeester en Ir. L. Demonte, 2e penningmeester. Dit comité had tot taak het inzamelen van gelden door middel van allerlei acties. Het kerkbestuur zat ook niet stil en wist de volgende subsidies los te peuteren: fl. 75000,- van het Rijk, fl. 7500,- van de provincie en fl. 15000,- van de gemeente; bovendien zou de gemeente nog fl. 20000,- bijdragen in de kosten van een aan te brengen carillon. De totale bouwkosten werden begroot op fl. 486.555,- excl. het carillon.

Tengevolge van de van kracht zijnde bestedingsbeperking moest er nog een hele papieren strijd worden geleverd om de benodigde vergunningen binnen te krijgen. Rijksmonumentenzorg had voor de herbouw volgens het plan van Verlaan reeds in november 1953 goedkeuring verleend; in augustus 1958 kwam de goedkeuring af van het Departement van Volkshuisvesting en Wederopbouw en in oktober 1958 die van het bisdom. Reeds in 1957 had het kerkbestuur o.l.v. deken Omloo de eerste stenen aangekocht in Duitsland, omdat men verwachtte, dat die later duurder zouden worden.

Gezien de vele inspanningen, die deze jaren eisten i.v.m. woningbouw en andere urgente problemen, gingen er links en rechts ook wel stemmen op om de bestaande toestand van na 1940 maar te handhaven. Met het opnieuw aanbrengen van het verdwenen hoekpinakeltje zou volstaan kunnen worden. Deze simpele oplossing zou echter moeilijk te rijmen zijn geweest met de fierheid, trots en eerbied, waarmee de stad dit monument van haar voorouders de eeuwen door had omringd. In oktober 1958 werd dan ook overgegaan tot de uitvoering van het bekreonde ontwerp. Het werk werd opgedragen aan de Weerter Aannemingsmaatschappij Wilma N.V. Bij de uitvoering hield men rekening met de opmerkingen van de jury.

Men schatte de bouwtijd op \pm 2 jaar maar een lange en droge zomer versnelde het werktempo en, begonnen op 15 oktober 1958, kon in het najaar van 1959 het gouden kruis geplaatst worden en was het werk op 21 december 1959 klaar. De afbraak van de steigers en de werkzaamheden voor het carillon maakten het nodig, dat de officiële opening nog enige tijd werd uitgesteld.

De toren, die nu \pm 78 meter hoog is, draagt een koperen kruis, dat met bladgoud is bekleed. Dit kruis, een ontwerp

De afbouw van de toren in 1959.

van de Weertenaar Eloy Werz, rust op een koperen bol, die groen geoxydeerd is. Op deze bol staat de spreuk: "Stat crux dum volvitur orbis" (terwijl de wereld draait staat het kruis).

Bij de overgang van het metselwerk van 1526 en dat van 1887 bevindt zich een balustrade met 16 beeldhouwde koppen, symbolen van Weerter tijdgenoten, die enige bemoeienis hebben gehad met de bouw van de toren. Ook bij de overgang naar de spits is een balustrade aangebracht en hierop zijn beeldhouwde voorstellingen en symbolen verwerkt van de voorspelling van de komst van Christus, het leven van Christus en de eucharistie terwijl ook het leven en het werk van St. Martinus, de kerkpatroon, niet vergeten zijn. Weert volgde zo het voorbeeld van de middeleeuwen, die bij de bouw van hun kathedralen allerlei ornamenten aanbrachten, die de sfeer van die tijd uitdrukten. De beeldhouwwerken aan de Weerter toren werden met veel liefde, vakmanschap en geduld door beeldhouwer Van Dongen vervaardigd en daarna eigenhandig hoog in de toren ingezet. Jammer genoeg zijn ze vanaf de begane grond met het blote oog nauwelijks te zien; alleen met een sterke verrekijker kan men ze onderscheiden.

Hier volgt een overzicht van de symbolische voorstellingen rond de 4 zijden van de toren tegen de onderste balustrade, dus vlak boven de oude wijzerplaten:

De nieuwe Weerter toren.

A. Westzijde (ingangszijde):

masker
mannenkop

uil
wijsheid

het leven

2 duifjes
vrede

masker
vrouwenkop

B. Oostzijde

kop met
torentje

kop met
geldbuidel

het torencomité

2 koppen met tekst
op banderol

C. Westzijde

kop met K.A.B.-
schild (Verheggen)

Teken van
journalist
(v.d. Velden)

het kerkbestuur en het torencomité

Tekstrol (notaris
Meewis)

wapen gem. Weert
(gemeente-secre-
taris Hangx)

D. Zuidzijde

kop met schaapjes
(Goede Herder.
deken Omloo)

kop met druiven-
tros (Mathijsen
wijnhandelaar)

het kerkbestuur

kop met staf en
slang (Jansen
vearts)

kop met harpje
(v.d. Broek, voorz.
harmonie)

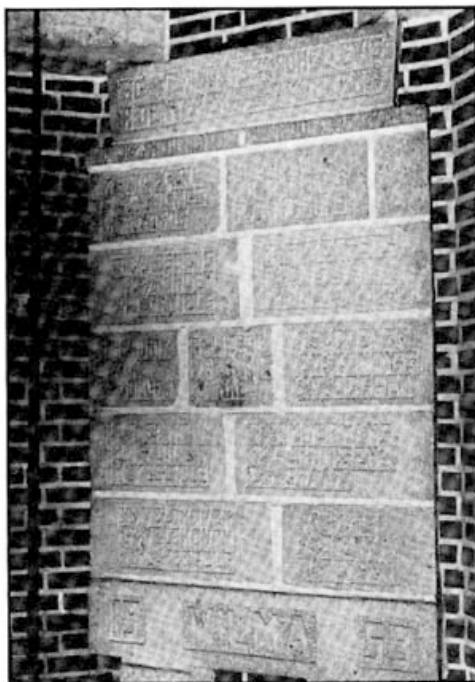
In de balustrade bij de overgang naar de spits zijn de volgende voorstellingen verwerkt:

- A. Westzijde duif. Alpha, Christus monogram, Omega. kelk met hostie.
- B. Oostzijde anker met kruis. H. Martinus. anker met kruis.
- C. Noordzijde kruis met slang. Alpha, Christus monogram, Omega.
Kruis met kroon en wereldbol met kruis.
- D. Zuidzijde Vissen. Vis, anker met kruis, vis. Vissen

Na de voltooiing van het metselwerk in 1887 liet het kerkbestuur tegen een van de hoekpinakels ter hoogte van de onderste balustrade 2 gedenksteden aanbrengen, waarop de volgende tekst te lezen staat,

Herinneringen aan het werk na 1887.

Op een andere pinakel er vlak bij hebben ook de architecten, oprichters en de werklui van de nieuwe toren hun namen in gedenksteden vereenigd.

J.C. Custers
Gest. Dec.
1887

Het Kerkbestuur 1887

J.H. Jacobs	J. Wouters
H. Peters	T. v.d. Broek
L. Caris	W. Moons

Namen in gedenksteden toren St. Martinuskerk:

H.G. Verlaan	Arch. A. Schellevis
H. Dentener	Opzs. P. Kortten
v.d. Houten	v. Hoof
M. Engelen	H. de Haan
J. Peerlings	Hofmans
H. Stribos	R. v. Tongerlo
E. Claessens	H. Scheepers
A. v.d. Linden	F. Linsen
J. Daniels	M. Wulms
M. Hendriks	G. v. Lierop
G. Kok	Voermans
P. v. Dongen	Haax
Camp	T. Timmermans
F.M. Kuiper	P. Gerritsen
H. Kessels	E. de Graaf
H. v. Veldhoven	H. Smits
G. v. Veldhoven	A. Dierx
A.H. Weegels	P. Bensen
	19 Wilma 59

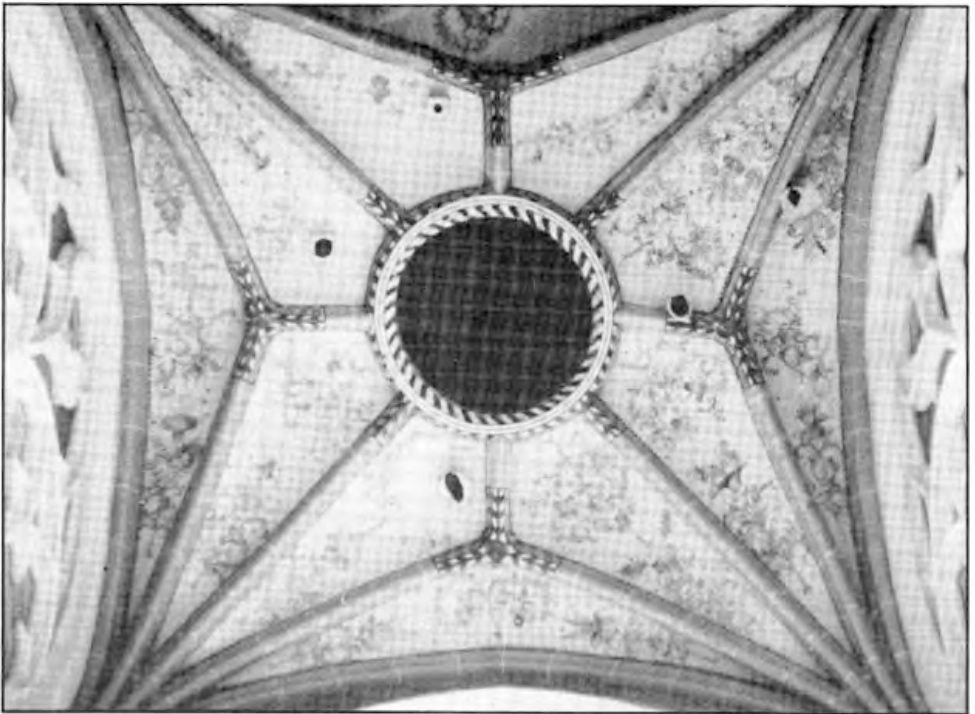
Kruger
P.J. Coenen
E.M. Konings
F. Doggen

Zondag 21 februari 1960 was een hoogtijdag in de geschiedenis van Weert. Men vierde de ingebruikneming van de nieuwe toren en van het carillon middels een pontificale hoogmis, opgedragen door de bisschop van Roermond, Mgr. P. Moors, zelf een Weertenaar van geboorte, die daarmee tevens zijn eerste officiële bezoek als bisschop bracht aan zijn geboortestad.

Elke Weertenaar kan sindsdien met reden trots zijn op zijn imposante toren, die grootser en schoner dan voorheen oprijst als een monument van christelijke cultuur en die een voorbeeld geeft van wat vasthoudendheid, ondernemingszin en daadkracht vermogen. De bekende priester-dichter pater Jacq. Schreurs M.S.C. liet de St. Christoffel van Roermond bij het begin van de bouw de volgende groet uitspreken aan de Lange Jan van Weert:¹⁴

”Van hier van mijn Roermondse toren
Groet ik de Weerter Lange Jan.
Die had als ik zijn hoed verloren
Maar desondanks bleef hij een man.
Een reus met haren in zijn oren,
Een knecht waar men op bouwen kan.

In rouw en vreugde saam gezworen
Spreken wij met dezelfde mond.
Want uit hetzelfde volk geboren
En stammend uit dezelfde grond
Toeteren wij in énen horen,
Maar ik ben vierkant, Jan is rond.

Plafondschilderingen in de toren.

De Wilma deed hem in de steigers.
 Broer Jan, die krijgt een nieuwe hoed.
 Maar ik waarschuw hem voor zijn bedreigers:
 Voor bliksem, storm en soms een vloed
 van landverraderlijke krijgers
 met lont en springstof aan zijn voet.

Tuur maar naar ooievaar en reigers
 Broer Jan zoals een toren moet.
 En groet van mij daar op hun steigers
 die zwoegers en die zware hijgers
 Aan, Lange Jan, je nieuwe hoed.

Het inwendige van de toren

In de hal van de toren bevindt zich een door minister Gardeniers van C.R.M. geplaatste herdenkingssteen, welke op 3 februari 1980 werd aangebracht bij gelegenheid van de beëindiging van een grote inwendige restauratie van het kerkgebouw, waarmee in 1976 begonnen was. Het is een chronicum of tijdvers, waarvan de hoofdletters samen het jaartal 1980 vormen. Vertaald luidt de tekst: "De gerestaureerde kerk is daags na de opdracht van Jezus Christus in de tempel (Maria Lichtmis) plechtig in gebruik genomen". In een hoeknis staat een beeld (deels gotisch

deels barok) van een bisschop, vermoedelijk de H. Martinus. De binnendeuren, die toegang geven tot de kerk, zijn van eikehout vervaardigd in Lodewijk XVI-stijl. Wanneer men in deze hal naar boven kijkt ziet men unieke en originele schilderijen in de gewelven van de toren, nl. fraaie manchetten en geschilderde glas-in-loodramen. Nergens anders in deze streken treft men dergelijke schilderijen in het torengewelf aan. Ter hoogte van het zangkoor kan men tegen de muur de volgende geschilderde tekstregels lezen; "Anno 1602 den 26 februarye is ghestorven meester Jacop In den Kleef ende begraven 28. God gefe hem graty. Amen. Anno 1603 den 20 januarius is gestorven Herman Caris. Godt heb syn ziel". Ver-

Herdenkingssteen in 1980 geplaatst in de entree van de kerk b.g.v. de voltooiing van de restauratiewerkzaamheden.

moedelijk zijn dit grafschriften die verwijzen naar twee overleden leden van het zangkoor, dat hierdoor voortdurend herinnerd werd aan hun gestorven medeleden.¹⁵

Tot het interieur van de St. Martinustoren behoren ook 4 luidklokken en een carillon van 35 klokjes. Zoals de toren zijn geschiedenis heeft, zo ook de klokken. Door de eeuwen heen hebben zij hun stem laten horen, in tijden van droefheid en in tijden van vreugde. Hun bestemming was verschillend. Als civiel instrument riepen zij onze voorouders samen binnen de muren en de wallen van het middeleeuwse stadje. Zij waren de onontbeerlijke getuigen van de blijde inkomst van bisschoppen en ridders en van de stadsheren, de graven van Horne. Met hun machtige bronzen stemmen luisterden zij elk feestelijk samen zijn van de burgerij op. Zij riepen de Weertenaren samen voor mis en vespers en vermaanden hen tot gebed en inkeer.

Wij zullen hier niet ingaan op de historie van de Weerter klokken doch volstaan met een beschrijving der 4 thans nog aanwezige exemplaren:¹⁶

- I Klok "Alphonsus". Gewicht 850 kg. Diameter 110 cm. Van boven naar beneden: Tussen twee \pm 5 cm. brede ringversieringen met bloem en motief een open rand met 4 ingegoten kruisjes op de vier windstreken. Daaronder het opschrift: IK LUIJDE VOOR GODT BÉQUUAME ALPHONSUS IS MIJN NAME. A.D. 1949. Op de slagrand drie biezen, waarboven: PETIT ET FRITSEN ME FUNDERUNT.
- II Klok "Maria". Gewicht 2800 kg. Diameter 164 cm. Versiering zoals bij klok I behalve het opschrift: MARIA MAGNIFICAT ANIMA MEA DOMINUM. A.D. 1949.
- III Klok "Jezus Maria". Gewicht 1500 kg. Diameter 131 cm. Van boven naar beneden: Ringversiering met bloemenmotief (\pm 4 cm. breed), gevolgd door 3 biezen. Daaronder bevindt zich rond de klok het in \pm 2 cm. hoge letters gegoten opschrift: ALEXIS JULIEN GOUS MICH INT IAER VAN DEN BORGMR. B. KETELERS EN P. CEULEN 1692: IESUS MARIA HEISCHEN ICH: DIE LEVENDIGE ROEFFEN ICH: DIE DOODEN BEKLAGEN ICH. Vervolgens een ringmotief van zwevende engelen, onderling verbonden door een licht afhangende sluier, die zij op de handen dragen (5 cm. breed). Hieronder rond de klok een versiering van een bloemguirlande met op de plaatsen waar deze guirlande is opgehangen neerhangende bloemtrossen van \pm 10 cm. lengte. Op de voorkant van de klok bevindt zich hieronder in het midden een afbeelding van twee kerkleraren of schriftgeleerden met ter weerszijden het wapen van de klokkengieter Michaux, voorstellende een hangende klok met trek-touw. Onder het wapen: C. MICHAUX LOUVAIN en in een halve cirkel boven het wapen de woorden: VOCO. DECORO. PLORO. Het geheel is omgeven door een 1 cm. brede bloemenrand. De doorsnede van de gehele afbeelding bedraagt \pm 8 cm. Aan de achterzijde bevindt zich op de klok een afbeelding van Christus aan het kruis met Maria en Johannes. Daaronder in \pm 2 cm. hoge letters de tekst: HERGOTEN DOOR C. MICHAUX TE LEUVEN, BELGIE 1912. Onder deze woorden bevindt zich op de slagrand van de klok een afbeelding van een ingegoten kikvors. (Volgens de legende zou in 1692 een kikvors of pad na het aanbrengen van de valse klok op de slagrand gesprongen zijn en daarna verteerd zijn. Bij het gieten zou zich de vorm van deze kikvors mede met brons gevuld hebben).
- IV Klok. Gewicht 1900 kg. Diameter 147 cm. Van boven naar beneden: Een \pm 5 cm. brede ringversiering, voorstellende de dood te paard met een zeis, twee mensfiguren bedreigende, in een rijk met bloemen en planten versierde tuin (Adam en Eva). Boven de dood kleine afbeeldingen van zon, maan en sterren. Hieronder rond de klok het \pm 2 cm. hoge randschrift: MARIA. DOER DEN WILLE DIJN BESCHERMSE DIE MIJ HORENDE SIN. ANNO DOMIN. 1692. Onder dit randschrift een ringversiering met bloemenmotief. Boven de biezen, die de slagrand van de klok versieren, bevindt zich de tekst: 1376 FACTA ET REFACTA 1692.

Vanaf de allereerste plannen (uit 1951) tot afbouw van de toren was er ook al het voornemen om hem te verrijken met een carillon. De 4 aanwezige luidklokken zouden de basis gaan vormen van een klokkenspel, dat zou bestaan uit 3 octaven en tezamen 35 klokken en dat zowel automatisch als met de hand bediend kon worden. Deze plannen, waarvan de kosten geraamd werden op fl. 60.000,-, zijn werkelijkheid geworden. Op 8 juni 1959 werd aan de bekende klokkengieter Petit en Fritsen opdracht gegeven tot het gieten van de klokken en klokjes. En toen op zondag 21 februari 1960 de nieuwe toren in gebruik werd genomen, kon de Weerter bevolking

voor 't eerst kennis maken met de heerlijke klanken van het carillon. Wel is dit carillon inmiddels dringend aan een restauratie toe.

De 30 fraai bewerkte panelen met z.g. banderolleversiering van de buitendeuren stammen uit de tijd dat de toren werd gebouwd. Deze eikehouten deur uit ± 1528 heeft dus de beeldenstorm en de hervorming overleefd. De deurstijlen zijn in 1926 vernieuwd met gebruikmaking van oud hout. Rond deze deur treft men een mooie laat-gotische hardstenen boog aan. Boven deze deur ziet men een afbeelding van St. Martinus, de nationale heilige van de Franken, die in 't midden van de 4e eeuw als militair te paard voor de poort van de stad Amiens zijn mantel in tweeën sneed en de ene helft aan een schamel geklede bedelaar schonk. Dit beeld alsook de omlijsting van rijke Renaissance ornamenten zijn duplicaten van de oorspronkelijke stukken uit de middeleeuwen. Daar de originelen onherstelbaar verweerd waren heeft men ze in oktober 1981 door natuurgetrouwe copieën vervangen.

Nog steeds blijft de naar deze Frankische heilige genoemde toren een richtpunt in het Weerter landschap en een kostbaar cultuurbezit van de aan zijn voet levende bevolking. Door hun suprematie over steden en dorpen zijn de kerktorens steeds een symbool geweest, dat de mensen naar omhoog wees; zij drukten in het openbaar een christelijk stempel op de stad. Op vele plaatsen hebben de torens helaas deze suprematie verloren en gaan zij schuil achter woonblokken en krachtcentrales.

In onze stad heeft de toren zijn suprematie herkegen en blijft hij getuigenis afleggen van het christelijke geloof van de burgerij. En zoals onze voorvaders van de 16e eeuw niet hebben verzuimd om God te danken voor de welvaart van de stad door Hem ter ere een monument van christelijke cultuur te stichten, zo heeft ons geslacht, levend in de welvaart van de 20ste eeuw dit evenmin verzuimd.

NOTEN:

1. HENKENS J. "Bouwgeschiedenis van de St. Martinuskerk te Weert" in: De Maasgouw (tijdschrift voor Limburgse geschiedenis en oudheidkunde) 87 (1968), 34-50 en HENKENS J. "Toren van de St. Martinuskerk is in 3 fasen gebouwd" in: De Maas- en Roerbode 20 februari 1960.
2. Inventaris oud-archief Weert nr. 621.
3. TIMMERS J.J.M. "De toren van Weert en zijn verwanten" in: Katholiek Bouwblad XVIII, 16 (12 mei 1951) 244-245.
4. Inventaris oud-archief Weert nr. 488.
5. Inventaris oud-archief Weert nr. 1821.
6. HENKENS J. "Verslag van de opbouw van de Weerter toren 1887-1889" in: De Maasgouw 87 (1968), 34-50 en in: De Maasgouw 90 (1971), 183-195.
7. Inventaris kerkarchief Weert nr. 46.
8. Zie noot 3.
9. Weekblad Het Kanton Weert 12 november 1887.
10. Inventaris kerkarchief Weert nr. 25.
11. "Rapport van de projecten ingezonden op de prijsvraag voor het maken van een voorlopig ontwerp voor de afbouw van de St. Martinustoren te Weert" in: Katholiek Bouwblad XIX, 11 (1952) 165.
12. VAN KRANENDONK. "Het resultaat van de prijsvraag voor een torenbekroning te Weert" in: Katholiek Bouwblad XIX, 11 (1952), 161.
13. Zie noot 11.
14. Jac. Schreurs M.S.C. "Van de Lange Jan zijn nieuwe hoed. St. Christoffel spreekt" in: De Maas- en Roerbode 19-12-1958.
15. SMEETS ST. "Grafopschriften in de toren" in: De Maasgouw 1937 nr. 1.
16. HENKENS J. "De klokken van de St. Martinus" in: Katholiek Bouwblad XVIII, 16 (1951) 247-248.